

РЕЦЕПЦІЇ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ В УКРАЇНІ

УДК 18: 130.2:101.1:17.023:179.9(450)
DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2025.2\(17\).01](https://doi.org/10.17721/UCS.2025.2(17).01)

Марія РОГОЖА, д-р філос. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-1469-861X

e-mail: rogozha@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Валентина ПАНЧЕНКО, д-р філос. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-8460-9555

e-mail: valentina.panchenko@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЛАРИСА ЛЕВЧУК В УКРАЇНСЬКІЙ ЕСТЕТИЦІ: КУЛЬТУРОСОФСЬКЕ ПРОЧИТАННЯ

Вступ. Стаття присвячена постаті Лариси Тимофіївни Левчук, відомого українського естетика, мистецтвознавця, доктора філософських наук, професора, завідувача кафедри етики, естетики та культурології у 1976–2002 роки. Усе її професійне життя, з 1962 по 2015 роки, було пов'язане з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Метою статті є аналіз доробку професора Л. Т. Левчук в галузі освіти, науки і філософії, насамперед естетики. Поставлена мета передбачає (1) характеристику естетики у визначенні Л. Т. Левчук; (2) окреслення її основних здобутків в освітній і науково-організаційній діяльності Київського університету; (3) визначення головних досягнень її наукового доробку.

Методи. Методологічним підходом дослідження є концепція філософії як способу життя (П. Адо), що реалізується в контексті біографічного повороту в гуманітарних дослідженнях. Йдеться про культурософське прочитання життєдіяльності філософа в контексті своєрідності місця і часу його творчості.

Результати. Життя і наукова діяльність професора Левчук розглянута через призму її концепції естетики як науки про становлення і розвиток людської чуттєвості. Шляхом естетичного виховання особа може розвинути чуттєвість, у першу чергу, через залучення у сферу мистецтва. Це переконання спонукало професора Левчук спрямовувати своїх учнів на стежину естетики у прямому і переносному сенсі. Вона була блискучим оратором, послухати її лекції збиралися студенти і викладачі; прекрасним організатором науково-дослідної роботи; вдумливою і дисциплінованою дослідницею, автором дев'яти одноосібних книг, ста п'ятдесяти статей і доповідей на конференціях, співавтором семи підручників з естетики і культурології. Багатьом молодим науковцям вона допомогла торувати шлях до академічної діяльності, визначивши їхню долю.

Висновки. Вивчення життя і творчої діяльності професора Левчук потрібно продовжувати, її наукова спадщина очікує своїх дослідників, які актуалізують її для нових поколінь українських гуманітаріїв в контексті національної культури і викликів української ідентичності.

Ключові слова: Лариса Тимофіївна Левчук, естетика як наука, естетичне виховання, українська естетика ХХ століття, біографічний поворот, філософія як спосіб жити.

Вступ

28 січня 2025 року відійшла у засвіти Лариса Тимофіївна Левчук (1940–2025), доктор філософських наук, професор, знаний в Україні і за її межами український естетик, діяч культури, мистецтвознавець. Усе професійне життя Лариси Тимофіївни було пов'язане з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, відділення філософії на історико-філософському факультеті якого вона закінчила у 1962 році і надалі пов'язала свою долю з викладанням і дослідженням естетики на профільній кафедрі.

Багаторічна повсякденність комунікацій узвичаює сприйняття навіть видатної людини. Смерть як завершення земного шляху є розривом такої рутини, вона спонукає живих осмислювати масштаб і значення людиною пройденого і зробленого. Минулі розмови з нею сповнюються особливим змістом, повертаються в пам'яті з усвідомленням, що прояснити і поглибити сказане вже немає кому. І тільки у залишених текстах можна знайти відголоски обговорень і несподівані відповіді на питання, що виникають нині.

Якось Ян Ассманн, апелюючи до Фрідріха Ніцше, зазначив, що за своєю природою ми скоріше схильні забувати, ніж пам'ятати. "Питання, що дійсно слід поставити, полягає в тому, чому взагалі є зацікавленість у з'ясуванні, записі та відтворенні минулого" (Assmann, 2011, р. 51). У світлі тут обговорюваного можна припустити наступне.

Фото 1. Левчук Лариса Тимофіївна
(21.08.1940–28.01.2025)

Іде з життя людина, і залежно від її масштабу разом з нею йде у небуття ціла епоха. Уповільнити, призупинити цей процес можна фіксацією віх її життя і творчості. Прагнення пам'ятати зумовлене усвідомленням втрати,

яке приходить не одразу із смертю людини, але з появою певної відстані між цією подією та нашим сьогоденням. Дистанція знімає емоційність сприйняття втрати і уможливує погляд на постать в цілісності її справ, здійснених у певний час і в певному місці – зумовлює спроможність масштабувати з огляду на нею зроблене. Тож стаття є спробою у першому наближенні осмислити постать Л. Т. Левчук в українській естетиці, яку вона розвивала працюючи в Київському університеті.

Метою статті є осягнення доробку професора Л. Т. Левчук в галузі освіти і науки через призму естетики. Для цього (1) охарактеризуємо естетику, як її визначала Л. Т. Левчук; (2) окреслимо основні її здобутки в освітній і науково-організаційній діяльності; (3) визначимо головні досягнення її наукового доробку.

Слід зазначити, що завдання щодо освітньої і науково-організаційної діяльності вписуються у предметне поле статті – української естетики ХХ століття, – оскільки, як зазначала сама Лариса Тимофіївна, за радянських часів склалася така ситуація, що естетика розвивалася в Україні в Києві у двох центрах – на філософському факультеті Київського університету імені Тараса Шевченка і в академічному Інституті філософії. Освітня і науково-організаційна діяльність Л. Т. Левчук в університеті мала на меті дослідження і викладання естетики. А в незалежній Україні вона бачила свою місію "збити" киевоцентризм" і утвердити "регіональність" в дослідженнях естетики (Левчук & Пролеєв, 2009, с. 19). Це можливо було здійснити шляхом підготовки профільних наукових кадрів, що вона і робила як завідувач кафедри і голова спеціалізованої ради по захистам. Вона не тільки викладала і досліджувала українську естетику – вона була її значимою складовою.

Методи

У П'єра Адо є концепція філософії як способу життя (Адо, 2020). У нашій статті вона повною мірою може бути залучена в якості методологічного підходу. В історико-філософських дослідженнях сьогодні говорять про біографічний поворот, убачаючи у життєдіяльності філософа ключ до розуміння його концепції (Менжулін, 2011). Однак називати нашу сучасницю філософом – сміливий хід після Генрі Торо, який уже у ХІХ столітті вказував, що існують лише професори філософії, а філософи зникли (Thoreau, 1985, р. 335). Філософами він називав осіб, які вчили власним прикладом. Не тільки рафіновано мислили, заснували школу тощо, але любили мудрість так, щоб жити її веліннями. Видається, що такі роз'яснення Торо корелюються з настановою Адо щодо філософії як способу життя. Це дозволяє називати філософом людину з філософською освітою і ступенем доктора наук з філософії (естетики), яка все своє життя власним прикладом залучала в естетику, на лекціях і в наукових працях несла естетичне виховання і просвітництво. Явна ангажованість розбудовою естетики в Україні, чітке бачення власної місії, конкретні справи по досягненню мети зумовлювали життя Л. Т. Левчук, філософа за освітою і діяльністю. Таке культурософське прочитання життєдіяльності в контексті унікальності місця і часу (Рогожа, 2017) повною мірою може бути застосоване до Л. Т. Левчук, яка й сама любила використовувати у своїх дослідженнях біографічний метод.

Огляд літератури. Джерельною базою даної статті стали праці Л. Т. Левчук, її інтерв'ю та праці про філософський факультет Київського університету (Губерський та ін., 2019; Конверський та ін., 2024), в яких

висвітлено основні віхи освітньої і наукової діяльності Л. Т. Левчук.

Результати

Естетика як наука і спосіб життя. Сьогодні, коли ми переживаємо "культурний поворот" (Шинкаренко, 2018), коли увага науковців концентрується на дослідженнях культури, а культурологія стає метатеорією культури і мистецтва, естетика як галузь філософії ніби відступає на другий план. Вона переживає певну стагнацію, поступово редуруючись до навчальної дисципліни в структурі переважно філософської освіти без значимих наукових досліджень в останні роки. При тому, у сприйнятті студентів естетика часто є по-платонівськи звуженою – наукою про прекрасне. Нині такий стан справ в українській естетиці є тим більш вражаючим, що багато з тих, хто отримував наукові ступені з естетики і кому дорогу в наукове життя давала професор Левчук, продовжують активну науково-педагогічну діяльність, проте занурені у культурологічні студії.

Інакшою була ситуація в українській гуманітаристиці на межі 1960–1970-х років, коли свою академічну діяльність починала Л. Т. Левчук. Як згадувала сама Лариса Тимофіївна, тоді відбувся загальний "гуманітарний поворот" – значно посилювся "науковий інтерес до особистісного світу людини, який формується за активної участі мистецтва, різні види та жанри якого стимулюють розвиток почуттєвої культури. Найпродуктивніше це завдання здатна виконати естетика" (Рогожа & Левчук, 2022, с. 81). Можна на такий стан справ подивитися і під іншим кутом. У той час у межах філософії, яка задавала офіційну радянську ідеологію, естетика через специфіку свого предмета була острівцем некон'юнктурного філософування, прихистком для філософського осмислення чуттєвості людини, її особистісного світу, художньої діяльності тощо.

Курс естетики був уведений в навчальні плани історико-філософського факультету Київського університету на початку 1960-х років. А інтерес до цієї науки був зумовлений спочатку тодішнім завідувачем кафедри етики, естетики і логіки¹ В'ячеславом Олександровичем Кудіним – прекрасним лектором і організатором освітнього процесу. Його перу належить перший україномовний підручник з естетики (Кудін, 1962). Захоплений естетикою, він передавав свою пристрасть студентській молоді. Це згадувала Л. Т. Левчук, а Віктор Аронович Малахов (Малахов та ін., 2021) зазначав, що на межі 60–70-х років минулого століття на філософському факультеті бурхливо розвивалася естетика.

Однак В. О. Кудін не мав базової філософської освіти, за фахом був філологом. Лариса Тимофіївна вказувала: "Це суттєво впливало як на його наукові інтереси, так і на розуміння ним естетики: ...природу естетичного почуття він викладав через проблему прекрасного" (Рогожа & Левчук, 2022, с. 80). Така методологічна невизначеність знаходила відображення і в його підручнику: "На відміну від таких наук, як хімія, фізика, математика або медицина, в її (естетики – М. Р., В. П.) назві не знаходимо чіткої і ясної відповіді на те, чим вона займається. Не випадково ж і до наших днів визначення предмету естетики залишилось до деякої міри дискусійним" (Кудін, 1962, с. 6).

На подолання невизначеності в предметному полі естетики і спрямовувала свою діяльність Л. Т. Левчук.

¹ У 1968 році логіка була виокремлена в самостійну структурну одиницю і кафедра стала називатися етики і естетики.

У підручнику, який витримав декілька перевидань, вона чітко задає поле досліджень: "Естетика – наука про становлення й розвиток чуттєвої культури людини", – і далі пояснює, – "таке загальне визначення впливає з органічної єдності двох своєрідних частин цієї науки, якими є: 1) специфіка естетичного як ціннісного ставлення людини до дійсності; 2) художня діяльність людини" (Левчук та ін., 2005, с. 6).

На лекціях з естетики Л. Т. Левчук приділяла значну увагу місцю і ролі Олександра Готліба Баумгартена у становленні цієї науки. Услід за німецьким мислителем вона прослідковувала генеалогію естетики, працюючи з давньогрецькими поняттями *ейсетикос*, *естаноме*, *естесі* і особливо – *естаномай*. У предметі естетики Лариса Тимофіївна підкреслювала не поняття прекрасного, а чуттєве пізнання світу, удосконалення смаку і зрештою – досконалість/ довершеність. Цю настанову вона проносить через все академічне життя і в інтерв'ю Сергію Пролеєву підкреслює: "Для мене естетика якнайменше пов'язана з красою чи з прекрасним. Я дотримуюсь радше модернізованої версії ідеї Баумгартена: наголот належить робити на усвідомленні людської чуттєвості. Для мене естетика – це наука про становлення і розвиток людської чуттєвості" (Левчук & Пролеєв, 2009, с. 6).

Важливо, що орієнтація на досконалість / довершеність виховується в людині, розвивається естетичними засобами, у першу чергу, через залучення до мистецтва. "Розвинена чуттєвість може дати нам у перспективі шлях руху до довершеності. Ця довершеність може бути притаманна людині, яка має розвинену чуттєвість і яка, по-перше, розуміє складність розвитку почуттєвого і, по-друге, тяжіє до того, щоб її чуттєвість збіглася з довершеністю" (Левчук & Пролеєв, 2009, с. 6). Це свого роду просвітницька ідея: навчати мистецтва, вчити естетики від моменту народження і протягом всього життя людини: "Дитина має бути поставлена у художній простір від моменту її народження. Все це поступово нашаровується", тобто "естетичний досвід поступово накопичується" (Левчук & Пролеєв, 2009, с. 9).

Отже, протягом життя людина долучається до світу прекрасного, світу мистецтва шляхом естетичного виховання. Це переконання спонукало Ларису Тимофіївну спрямовувати своїх учнів на стежину естетики у прямому і переносному сенсі. Вона наполягала на необхідності періодично виходити за рамки рутини і повсякденності. "Людині потрібно нагадувати, що окрім побутового світу, в який ми всі занурені, є й інша реальність. До своїх студентів я звертаюся з великим проханням: хоч раз на два місяці пройтись від червоного корпусу університету до Золотих воріт. Обійти їх і повільно пройти далі до Софії Київської, суцільно абстрагуючись від тих, хто ходить довкола. При цьому постійно думати: цією дорогою ходив Ярослав Мудрий, ходили люди, які цеглина за цеглиною будували Золоті ворота. Вони ніколи вже тут не пройдуть, але йдеш ти... Якщо ми розуміємо себе в такому ключі – відтворюється зв'язок часів" (Левчук & Пролеєв, 2009, с. 10). До останнього речення цього вислову ми ще повернемося. Зараз же варто зафіксувати настанову на практику естетики.

Професор Левчук проводила в студентській аудиторії певні заміри естетичного сприйняття. Вона пропонувала специфічну контрольну роботу, анонімну за формою. На листочку потрібно було написати список діячів культури XX століття, вказавши по десять видатних

композиторів/ художників/ письменників/ поетів і т. д. Анонімність звільняла від умовностей, ніяковості, пози і заохочувала відвертість. Зрештою ім'я опитуваного не мало значення – контрольна робота давала лекторці розуміння студентської аудиторії, рівня естетичного сприйняття світу і дозволяла конкретизувати список рекомендованих творів мистецтва, який вона оприлюднювала на своїх лекціях. Лариса Тимофіївна заохочувала студентів відвідувати театри і художні галереї, читати хороші книги і дивитися "кіно не для всіх". Але був і зворотній рух. Якщо студент не міг скласти список в повному обсязі, він надалі включався у пошук для надолуження прогалин у знаннях, таким чином занурюючись у світ мистецтва. Ці контрольні жваво обговорювалися у студентській аудиторії, проговорювалися прізвиська діячів, їх твори тощо.

Досвід власного життя Лариси Тимофіївни очевидно підтверджував слушність такої просвіти. Народившись в родині відомого українського кінорежисера Тимофія Васильовича Левчука, вона з дитинства була занурена у світ мистецтва: "Я з родини, де від народження перебувала у середовищі митців, акторів, письменників. Відомі люди, "живі класики" були просто гостями нашого дому" (Левчук & Пролеєв, 2009, с. 12). Пізніше, в інтерв'ю до століття з дня народження батька, вона також згадувала творчу атмосферу батьківського дому: "[Батько] захоплювався живописом, завжди дружив з художниками. Багато читав, зібрав дуже хорошу бібліотеку, особливо книжок про мистецтво, з-за кордону привозив видання і Сальвадора Далі, і Кандінського. Любив театр. З ним було цікаво десятиріччями приятелювати письменникам, акторам, іншим митцям" (Левчук, 2012).

Віхи творчої біографії. Навчаючись на історико-філософському факультеті, Л. Т. Левчук спеціалізувалася на кафедрі історії філософії. У 1962 році по закінченню університету з червоним дипломом вона могла розраховувати на роботу на факультеті. Але на кафедрі історії філософії всі посади було укомплектовано, а В. О. Кудін запрошував працювати на кафедрі етики, естетики і логіки. Лариса Тимофіївна погодилася і так пов'язала свою долю з естетикою.

У 1969 році вона захистила дисертацію на тему: "Роль інтуїції у процесі художньої творчості" на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук з естетики, а вже у 1981 – докторську на тему: "Критика психоаналітичної концепції художньої творчості". Докторська була підготовлена у Київському університеті, але, оскільки спеціалізованої ради з естетики в Україні не було, захист відбувався у Тбіліському університеті. У 1982 році Лариса Тимофіївна отримала диплом доктора наук, а у 1984 році – атестат професора.

У 1976 році Л. Т. Левчук очолила кафедру у досить драматичних обставинах, що виходили за рамки конфлікту поколінь. Вона згадувала це в останньому інтерв'ю (Рогожа & Левчук, 2022, с. 83), а тодішня аспірантка кафедри, письменниця Валерія Врублевська на вістрі конфлікту написала п'єсу "Кафедра", в якій знайшли відображення певні його етапи.

З початку роботи завідувачем Лариса Тимофіївна почала впроваджувати практики адміністрування, які визначають обличчя кафедри, без перебільшення, до цього дня. Свого роду девізом можуть бути її слова: "Я була щиро переконана, що викладачеві має бути цікаво працювати. І робила все для того, аби членам кафедри було максимально комфортно в колективі" (Рогожа & Левчук, 2022, с. 83).

Коротко окреслимо напрями роботи і досягнення по ним.
Кадровий склад. За часів В. О. Кудіна переважна частина кафедри були викладачі без базової

філософської освіти. Л. Т. Левчук почала запрошувати на роботу випускників філософського факультету. Ця тенденція зберігається донині.

Фото 2. Кафедра етики, естетики та культурології, 2002 рік.

Нижній ряд, зліва направо: Д. Ю. Кучерюк, Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, Т. Г. Аболіна, О. В. Шинкаренко. *Верхній ряд, зліва направо:* О. О. Говорова, І. В. Живоглядова, В. С. Гриценко, В. В. Єфіменко, О. Д. Рихліцька, О. Г. Смігунова, Г. П. Подолян.

Навчально-методична робота. Саме на хвилі згаданого вище гуманітарного повороту професор Левчук добилася викладання курсів естетики, а згодом і етики в обсязі 32 годин на всіх факультетах університету. А на філософському факультеті викладалися великі курси класичної естетики і етики – протягом двох семестрів раз на тиждень відбувалися лекція і семінар по кожному з них. Пізніше на інших факультетах етику об'єднали з естетикою і залишили 32 години на все з розподілом 16 годин на естетику і 16 – на етику (Рогожа & Левчук, 2022, с. 82). У 1988 році кафедра почала забезпечувати викладання дисципліни "Історія світової та вітчизняної культури" на всіх факультетах. Роком пізніше, у 1989, кафедра отримала сучасну назву – етики, естетики та культурології.

Із здобуттям незалежності Україною і зникненням вимоги використовувати в навчальному процесі написані і затверджені в Москві підручники перед кафедрою як провідною профільною кафедрою нашої держави постали завдання суттєво оновити зміст курсів етики і естетики та надати методичний супровід цих дисциплін.

Підготовка підручника з етики (Аболіна та ін., 1992) здійснювалася авторським колективом у складі О. І. Фортової, О. М. Лінчук, Т. Г. Аболіної, О. В. Шинкаренко, В. В. Єфіменка, І. В. Лосева.

А підручник з естетики (Левчук та ін., 1997) був підготовлений під керівництвом Л. Т. Левчук авторським колективом у складі В. І. Панченко і Д. Ю. Кучерюка. Він із суттєвими доповненнями у співавторстві з О. І. Оніщенко витримав ще два перевидання у 2005 та 2010 роках.

Окремо слід зазначити діяльність колективу кафедри у підготовці перших в Україні підручників з історії культури, які стали базовими для наступних поколінь навчально-методичної літератури з культурології. У 1994 році під керівництвом професора Левчук був виданий навчальний посібник "Історія світової культури" (авторський

колектив: Л. Т. Левчук, В. С. Гриценко, В. В. Єфіменко, І. В. Лосев, В. І. Панченко, О. В. Шинкаренко). Подальші видання 1999, 2000, 2003, 2006, 2010, 2018, 2022 років були оновлені і доповнені. У 1997 році було підготовлено до друку методологічне продовження цього посібника під назвою "Історія світової культури. Культурні регіони" (авторський колектив: Л. Т. Левчук, В. С. Гриценко, В. В. Єфіменко, І. В. Живоглядова, Д. Ю. Кучерюк, В. І. Панченко, О. В. Шинкаренко). Він також перевидавався у 2000 та 2018 роках.

Підкреслимо, що публікація підручників українською мовою у той час була більше принциповою позицією автора/керівника авторського колективу, ніж міністерською вимогою. Видання підручників українською мовою, на переконання професора Левчук, сприяло розвитку і закріпленню україномовного понятійного апарату гуманітарних наук.

Спеціалізована вчена рада. Великою перепоною для розвитку кафедри у 1970-ті роки була відсутність спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій за профілем кафедри. Аспіранти їздили захищатися в Москву чи в Тбілісі, де існували наукові школи естетики і етики. Л. Т. Левчук спрямувала свої організаційні зусилля на створення спеціалізованої ради у Київському університеті, і у 1988 році вдалося відкрити раду із захисту кандидатських дисертацій з етики і естетики. Пізніше з'явилася можливість відкрити і докторську раду. Для докторської ради у штаті мало бути три доктори наук. На кафедрі окрім Лариси Тимофіївни з 1985 року доктором філософських наук з етики була Олександра Іванівна Фортова. А на початку 90-х років прийшла працювати Олександра Іванівна Левицька, також доктор наук за спеціальністю етика. Зовнішніми членами ради у різні роки були знані в Україні фахівці, які у своїх дослідженнях виходили на наукові проблеми за профілем ради. Сама Л. Т. Левчук за змістом своїх

наукових робіт у спеціалізованій раді одночасно відповідала спеціальностям етика і естетика. Так само вона керувала дисертаційними дослідженнями як з естетики, так і з етики, підготувала майже 200 кандидатів і докторів наук.

Дисертанти кафедри на захист представляли роботи з проблем художньо-естетичного процесу, творчості, у своїх наукових пошуках виходили на естетико-філософські проблеми різних видів і жанрів мистецтва, теоретико-методологічні проблеми естетичного пізнання, мистецькі практики. У галузі етики досліджували проблеми моральності культури і моральності самоідентифікації особистості, моральних цінностей і моральної нормативності, моральності регуляції тощо. Уже в часи незалежності дослідницьке поле було розширено за рахунок історії етичної та естетичної думки України, філософського осмислення українського мистецтва, моральної проблематики в історії філософії України тощо (Конверський та ін., 2024, с. 86–87).

На вченій раді відбувалися захисти не тільки аспірантів і докторантів кафедри. Захищалися дослідження, виконані в інших навчальних закладах України, були дисертанти з-за кордону. "У 1990–2000-х роках кафедра перетворилася на всеукраїнський центр підготовки висококваліфікованих спеціалістів в галузі етики, естетики та культурології. Важко знайти такий заклад освіти в Україні, в якому не працювали б випускники кафедри, які продовжують наукові традиції кафедри, створюють власні наукові школи, сприяють розвитку молодих фахівців і продовжують тісну співпрацю зі своєю альма-матер" (Конверський та ін., 2024, с. 83–84).

Спеціалізована вчена рада з етики і естетики (пізніше додали і спеціальність історія і теорія культури (філософські науки)) Д26.001.28 існувала до 2019 року, а професор Левчук очолювала її до 2004 року.

Публікаційна активність кафедри. Л. Т. Левчук керувала кафедрою у ті часи, коли науково-дослідницька активність викладачів визначалася не кількістю опублікованих статей, а якістю наукових текстів. Останні цінувалися, в першу чергу, у вигляді книг – монографій, одноосібних і колективних, тематичних збірок тощо. У викладачів кафедри були широкі можливості співпраці з видавництвами наукової і науково-популярної літератури.

Сам профіль кафедри зумовлював співробітництво з видавництвом "Мистецтво". На його базі виходила серія "У світі прекрасного", де членом редколегії був В. О. Кудін. "Ця серія об'єднувала всіх, хто прагнув популяризувати мистецтво. В книжках на розвороті друкували портрет автора, короткі відомості про життя і творчість. Обов'язково були ілюстрації, чудові обкладинки" (Рогожа & Левчук, 2022, с. 82). Там було опубліковано монографію О. І. Фортвої (Фортвова, 1977), кілька праць самої Лариси Тимофіївни (Левчук, 1969; Левчук, 1978 б; Левчук & Литвинова, 1984).

Кафедра активно співпрацювала з університетським видавництвом "Вища школа" та його структурним підрозділом "Либідь". Там був опублікований цикл робіт викладачів кафедри з проблем творчості (Левчук та ін., 1981; Левчук та ін., 1985). Там само було опубліковано ряд монографій під докторські дисертації викладачів кафедри (Левчук, 1980; Фортвова, 1981; Аболина, 1992). У цьому видавництві Анатолій Станіславович Канарський опублікував дві частини свого дослідження діалектики естетичного процесу (Канарський, 1979; Канарський, 1982). Л. Т. Левчук також опублікувала там

свої наукові дослідження психоаналізу (Левчук, 1989; Левчук 2002).

Окремо слід відзначити наукову періодику кафедри. У 1965 році В. О. Кудіним був заснований республіканський міжвідомчий збірник наукових праць "Етика і Естетика". Л. Т. Левчук продовжила його видання в якості голови редколегії. Доцент кафедри Леоніда Сергіївна Горбатова була його незмінним вченим секретарем. Всього було випущено 37 номерів. У збірнику друкували свої статті автори з усієї країни. Як згадувала Лариса Тимофіївна: "В Інституті підвищення кваліфікації ми з О. І. Левицькою його активно рекламували, і нам надсилали серйозні тексти. Переважна більшість номерів вийшли під назвою "Етика. Естетика". Пізніше я додала галузь теорію і історію культури, і декілька випусків були названі "Етика. Естетика. Культурологія" (Рогожа & Левчук, 2022, с. 84).

Наостанок нарису віх творчої біографії наведемо перелік книг, автором яких була Лариса Тимофіївна одноосібно.

- 1969 рік – "Інтуїтивізм і питання художньої творчості";
- 1978 – "У творчій лабораторії митця";
- "Мистецтво і соціальна діяльність";
- 1980 рік – "Психоаналіз і художня творчість";
- 1985 рік – "Мистецтво в боротьбі ідеологій";
- 1989 рік – "Психоаналіз: від позасвідомого до "втомленості від свідомості";
- 1997 рік – "Західноєвропейська естетика ХХ століття";
- 2002 рік – "Психоаналіз: історія, теорія і мистецька практика";
- 2011 рік – "Українська естетика: традиції і сучасний стан".

У цей перелік ми не включили ні статті і тези доповідей на конференціях, ні вищезгадані підручники і тематичні збірки, де вона була серед авторів чи взагалі керівником авторських колективів.

Така інтенсивна публікаційна активність є тим більш вражаючою, якщо взяти до уваги динамічний ритм її життя. Л. Т. Левчук не була замкненою на викладацьку й науково-організаційну діяльність. У 2000-х роках була членом підкомісії з культурології МОН України. Її часто запрошували опонувати дисертації на інші спеціалізовані вчені ради, іноді в інші міста України. Професор Левчук брала участь у трьох міжнародних конгресах з естетики (у Румунії, Югославії, ФРН); читала короткотермінові курси лекцій з естетики для викладачів на профільних кафедрах Польщі, Словаччини, Болгарії, Норвегії. Вона розказувала, що запрошували і у довготривалі відрядження – переважно на три роки – читати лекції в різні країни світу. Але на довгий термін вона виїжджати не погоджувалася. Дружина і мати, донька і сестра – вона була щиро віддана своїй родині, вважала її найважливішою частиною свого життя. Лариса Тимофіївна мала широкі зв'язки в мистецьких колах України. Донька відомого кінорежисера, дружина відомого кінорежисера, вона активно відвідувала кінопокази і театральні вистави, музеї і картинні галереї, виставки і фестивалі в Україні і за кордоном.

І у всіх цих обставинах Л. Т. Левчук була дуже організованою, дисциплінованою дослідницею. Найкраще їй працювалося вночі. Коли всі навкруги поринали в сон, вона розкладала книги, папери і сідала писати. Вона говорила своїм учням: "Раз на п'ять років ви маєте видати книгу як своєрідний підсумок роботи за цей період", – і сама сумлінно дотримувалася цього принципу.

Наукова спадщина. Докладне висвітлення наукової спадщини професора Левчук ще попереду, очікує своїх допитливих дослідників. Наше головне завдання, як здається на сьогодні, полягає в тому, щоб представити

періодизацію її доробку. Умовно наукову спадщину Л. Т. Левчук можна поділити на три періоди.

Перший період розпочинається з роботи над кандидатською дисертацією. На перетині філософії, естетики та психології у центр своїх досліджень вона ставить проблему художньої творчості і творчої особистості митця. "На відміну від соціологічного підходу до розуміння художньої творчості, який панував у тодішній радянській естетиці, Лариса Левчук зосереджує свою увагу на альтернативних підходах – інтуїтивізмі і психоаналізі, які прибічники марксистсько-ленінської естетики піддавали нищівній критиці і звинувачували у ненауковості" (Губерський та ін., 2019, с. 207). Потрібно розуміти, що тоді праці Зигмунда Фрейда не були доступними не тільки широкій аудиторії, а й переважній більшості науковців. Для роботи з ними потрібно було мати допуск до спеціального сховища (*спецхрану*). Лариса Тимофіївна його мала.

Робота з першоджерелами і західною критичною літературою по темі мала результатом публікацію трьох праць: "Інтуїтивізм і питання художньої творчості" (Левчук, 1969), "Психоаналіз і художня творчість" (Левчук, 1980), "Психоаналіз: від позасвідомого до "втомленості від свідомості"" (Левчук, 1989). Ці праці були визнані в наукових колах і зняли заборону на об'єктивний аналіз інтуїтивізму і психоаналізу.

Вже пізніше, у 2002 році, навчальний посібник "Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика" (Левчук, 2002) став свого роду підсумком багаторічної науково-дослідної і викладацької діяльності авторки за темою². У ньому відтворено логіку становлення і розвитку психоаналізу, основи його теорії та мистецтвознавчі модифікації. Позасвідоме, дитяча сексуальність, сновидіння, психологічні особливості творчої особистості отримали у праці своє висвітлення. Слід відзначити і увагу автора до питання творчості З. Фрейда в контексті слов'янського гуманізму.

Другий період творчості – це дослідження широкого спектру західних філософських, естетичних, психологічних концепцій по ключовим питанням естетики. Їх осмислення, систематизація і узагальнення були представлені у праці "Західноєвропейська естетика ХХ століття" (Левчук, 1997). Дослідниця вказує, що палітра західноєвропейської естетики цього періоду потребує подальшого вивчення, є завданням для майбутніх поколінь науковців, які будуть уніфікувати поняттєво-категоріальний апарат, визначати межі естетики у формуванні чуттєвої культури людини. А своє завдання вона бачить у тому, щоб зосередити читача "на прикладах тих конкретних праць, концепцій, точок зору, які вже пройшли випробування досить тривалого часу, поступово набувають хрестоматійних ознак і починають сприйматися як транскультурне надбання" (Левчук, 1997, с. 5–6).

В аналізі неklasичної естетики – а у полі її уваги були течії неопозитивізму, інтуїтивізму, психоаналізу, структуралізму, неотомізму – Л. Т. Левчук відтворила процес виокремлення естетики в самостійну сферу гуманітарного знання. Особлива увага була сфокусована на мистецтвознавчих модифікаціях сучасних естетичних теорій та мистецьких практиках (Конверський, 2024, с. 76).

Третій період починається із здобуттям Україною незалежності. Професор Левчук активно включилася у дослідження вітчизняних традицій естетичних поглядів і концепцій. Вона вивчала естетичні погляди В. Винниченка,

М. Вороного, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, І. Франка, Г. Хоткевича. У передмові до тематичної монографії дослідниця зазначала мету своєї праці як "спробу автора систематизувати історичний досвід української естетики, зробивши наголос передусім на історії ХХ століття і на тих тенденціях розвитку цієї науки в умовах двадцяти років незалежності, які так чи інакше обумовлені досвідом минулого, досвідом, який завжди має свої "за" і "проти"" (Левчук, 2011, с. 4).

У цій монографії авторка представила ретроспективу розвитку естетичних поглядів від часів Київської Русі до кінця ХХ століття з урахуванням контексту національної культури та виокремленням проблем, цікавих для сучасних дослідників. Ведучи мову про естетичні проблеми авангардистського руху, Лариса Тимофіївна сфокусувала увагу на питанні національної ідентифікації авангардистів, осмисленні творчо-спонукального експерименту, зрнжувала ідеї та модифікації українського авангардизму. Примітною є увага до естетики Казимира Малевича, в якій він продемонстрував зусилля митця осмислити актуальні явища вітчизняного і західного мистецтва. В українській естетиці другої половини ХХ століття дослідниця концептуалізувала проблему "естетичного", висвітлювала естетичні концепції, школи. Рецензію на цю працю свого часу робив Дмитро Шевчук (Шевчук, 2012).

Потрібно відзначити майстерність автора у представленні широкої картини естетичних розробок сучасності та шляхів їх вбудовування в базові актуальні проблеми філософського дискурсу взагалі та естетичного зокрема, висвітленні динаміки вітчизняної культури у колізіях європейського світу (Конверський, 2024, с. 88).

Дискусія і висновки

Університет – це не стіни, а люди. Люди, які працюють в стінах. Коли вони йдуть, приходять інші. І постає питання, чи прийдешні посідають місце тих, хто пішов, чи займають своє власне, а місце тих назавжди залишається за ними...

Це питання про тяглість традиції кафедри, про зв'язок часів. Спроможність його відчувати – навичка, що набувається у процесі естетичного виховання, на чому наполягала Л. Т. Левчук. Тоді є розуміння, що ти працюєш на кафедрі, яку будували "цеглина за цеглиною" минулі покоління, і "вони ніколи вже тут не пройдуть, але йдеш ти" (Левчук & Пролеєв, 2009, с. 10). Усвідомлення себе в такому ключі і забезпечує відтворення зв'язку часів.

Професор Л. Т. Левчук – значна постать в українській естетиці, і ширше – гуманітаристичній межі ХХ і ХХІ століть. Вдумлива і дисциплінована дослідниця, авторка дев'яти одноосібних книг, півтори сотні статей і матеріалів доповідей на конференціях, семи підручників в співавторстві, в більшості яких вона була керівником авторського колективу. Блискучий оратор, послухати лекції якої приходили не тільки студенти за навантаженням, але й студенти старших курсів, щоб по "другому колу" поглибити сприйняття матеріалу; студенти інших факультетів, тому що слава про неї йшла по "студентському радіо"; молоді і не дуже викладачі естетики з різних навчальних закладів України і з-за кордону, щоб перейняти педагогічну майстерність. Прекрасний організатор науково-дослідної роботи. Багатьох вона привела в науку, показала академічний шлях, своїми порадами, добрим словом і щирою

² На філософському факультеті крім курсу естетики Л. Т. Левчук багато років викладала для спеціалізації "етика і естетика" спецкурси "Історія та теорія творчого процесу", "Психоаналіз З. Фрейда: історія та сучасність".

підтримкою надихнула на кандидатські і докторські, визначивши долю.

Вивчення життя і творчої діяльності професора Левчук ще очікує своїх дослідників, які актуалізують її спадщину для нових поколінь українських гуманітаріїв в контексті національної культури і викликів української ідентичності.

Внесок авторів: Марія Рогожа – концептуалізація, методологія дослідження, збір емпіричних даних. Валентина Панченко – концептуалізація, огляд літератури, організація емпіричного дослідження.

Джерела фінансування. Дане дослідження не отримало гранту від установ у публічному, комерційному або некомерційному секторах. Фінансування забезпечено Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

- Аболіна, Т., Єфименко, В., Лінчук О. та ін. (1992). *Етика: навчальний посібник*. Либідь.
- Аболіна, Т. (1992). *Исторические судьбы нравственности: философский анализ нравственной культуры*: монографія. Либідь.
- Адо, П. (2020). *Філософія як спосіб життя*. Пер. з фр. Новий Акрополь.
- Губерський, Л., Кремень, В., Конверський, А. та ін. (2019). *Київська світоглядно-гносеологічна школа другої половини ХХ століття*: монографія. КНУ.
- Канарський, А. (1979). *Диалектика эстетического процесса. Ч. 1. Диалектика эстетического как теория чувственного процесса*. Вища школа.
- Канарський, А. (1982). *Диалектика эстетического процесса. Ч. 2. Генезис чувственной культуры*. Вища школа.
- Конверський, А. та ін. (2024). *Філософський факультет за роки Незалежності. До 190 річчя Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вадекс.
- Кудін, В. (1962). *Естетика*. Видавництво Київського університету.
- Левчук, Л., Кучерюк, Д., Панченко, В. (1997). *Естетика: для студ. гуманіт. спец. ВНЗ*. Вища школа.
- Левчук, Л., Панченко, В., Оніщенко, О. та ін. (2005). *Естетика: підручник. 2-ге вид., допов. і переробл.* Вища школа.
- Левчук, Л., & Литвинова Л. (1984). *Утверждая человека*. Мистецтво.
- Левчук, Л., & Пролеев, С. (2009). *Естетика – актуальність рефлексії. Естетика на межі епох. Бесіда головного редактора "Філософської думки" С. Пролеева з професоркою Л. Левчук. Філософська думка*, 6, 5–20.
- Левчук, Л., Шангин, С. & Канарський, А. (1985). *Искусство и творческая активность масс*. Вища школа.
- Левчук, Л. (ред.) (1981). *Морально-эстетические проблемы творчества*. Вища школа.
- Левчук, Л. (1969). *Інтуїтивізм і питання художньої творчості*. Мистецтво.
- Левчук, Л. (1978 а). *Мистецтво і соціальна діяльність*. Товариство "Знання".
- Левчук, Л. (1978 б). *У творчій лабораторії митця: монографія*. Мистецтво.
- Левчук, Л. (1980). *Психоаналіз і художественное творчество: критический анализ*. Вища школа.
- Левчук, Л. (1985). *Мистецтво в боротьбі ідеологій*. Політвидав України.
- Левчук, Л. (1989). *Психоанализ: от бессознательного к "усталости от сознания"*. Вища школа.
- Левчук, Л. (1997). *Західноєвропейська естетика ХХ століття*. Либідь.
- Левчук Л. (2002). *Психоаналіз: історія, теорія, мистецька практика*. Либідь.
- Левчук, Л. (2011). *Українська естетика: традиції та сучасний стан*. МАКЛАУТ.
- Левчук, Л. (2012). "Монумен та із себе батько ніколи не робив". *Урядовий кур'єр*. 19 січня. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/larisa-levchuk-/monumenta-iz-sebe-batko-nikoli-ne-r/>
- Малахов, В. та ін. (2021). *Етика в дослідницьких практиках 60–80х років*. *Sententiae*, 40 (3), 162–179.
- Менжулін, В. (2011). *Історико-філософська біографістика: провідні тенденції та віхи становлення. Наукові записки НаУКМА*. Т. 115. Філософія і релігієзнавство, 18–25.
- Рогожа, М., & Левчук, Л. (2022). *Те, що залишається за текстами: люди і долі. Українські культурологічні студії*, 2 (11), 80–86.
- Рогожа, М. (2017). *Філософ у просторі і часі культури (хронотоп життєвчення)*. Частина І. *Українські культурологічні студії*, 1(1), 47–51.
- Фортова, О. (1977). *Моральні проблеми художньої творчості*. Мистецтво.
- Фортова, А. (1981). *О диалектическом единстве этического и эстетического*. Вища школа.
- Шевчук, Д. (2012). *Лариса Левчук. Українська естетика: традиції та сучасний стан*. *Критика*. XVI, 4 (174). Березень 12. <https://krytyka.com/ua/reviews/ukrayinska-estetyka-tradytsiyi-ta-suchasnyy-stand>
- Шинкаренко, О. (2018). "Культурний поворот" як запит до культурології. *Українські культурологічні студії*, 1(2), 55–58.

- Assmann, Ya. (2011). *Cultural Memory and Early Civilizations: Writing, Remembrance and Political Imagination*. Cambridge UP.
- Thoreau, H. D. (1985). *A Week on The Concord and Merrimack Eivers. Walden or, Life in the Woods*. The Maine Woods Cape Cod. The Library of America.

References

- Abolina, T., Yefymenko, V., Linchuk O. et al. (1992). *Ethics: textbook*. Lybid'. [in Ukrainian]
- Abolina, T. (1992). *Historical destiny of morality. Philosophical analysis of moral culture*. Lybid'. [in Russian]
- Hadot, P. (2020). *Philosophy as a way of life*. Translated from French. Novyi Akropol. [in Ukrainian]
- Guberskyj, L., Kremen, V., Konverskiy, A. et al. (2019). *Kyiv worldview gnoseological school of the 2nd part of the 20th century: monograph*. KNU. [in Ukrainian]
- Kanarsky, A. (1979). *Dialectics of aesthetic process. Part 1. Dialectics of the aesthetic as a theory of the sensual process*. Vysycha shkola. [in Russian]
- Kanarsky, A. (1982). *Dialectics of aesthetic process. Part 2. Genesis of sensual culture*. Vysycha shkola. [in Russian]
- Konverskiy, A. et al. (2024). *Faculty of Philosophy during the years of Independence. To the 190th anniversary of Taras Shevchenko National University of Kyiv*. Vadeks. [in Ukrainian]
- Kudin, V. (1962). *Aesthetics*. Kyiv University Publishing House. [in Ukrainian]
- Levchuk, L., Kucherjuk, D., Panchenko, V. (1997). *Aesthetics. Textbook*. Vysycha shkola. [in Ukrainian]
- Levchuk, L. Panchenko, V., Onishchenko, O. et al. (2005). *Aesthetics. Textbook*. 2nd ed., rev. Vysycha shkola. [in Ukrainian]
- Levchuk, L., & Litvinova, L. (1984). *Affirming the person*. Mystetstvo. [in Russian]
- Levchuk, L., & Proleiev, S. (2009). *Aesthetics – the relevance of reflection. Aesthetics on the border of eras. Conversation between the editor-in-chief of "Philosophical Thought" S. Proleiev and professor L. Levchuk. Filosofska dumka*. 6, 5–20. [in Ukrainian]
- Levchuk, L., Shangin, S. & Kanarsky, A. (1985). *Art and creative activity of the masses*. Vysycha shkola. [in Russian]
- Levchuk, L. (ed.). (1981). *Moral and aesthetical problems of creative activity*. Vysycha shkola. [in Russian]
- Levchuk, L. (1969). *Intuitionism and the question of artistic creativity*. Mystetstvo. [in Ukrainian]
- Levchuk, L. (1978 a). *Arts and social activities*. Tovarystvo "Znannia". [in Ukrainian]
- Levchuk, L. (1978 b). *In a creative laboratory of an artist*. Mystetstvo. [in Ukrainian]
- Levchuk, L. (1980). *Psychoanalysis and creativity; critical analysis*. Vysycha shkola. [in Russian]
- Levchuk, L. (1985). *Arts in the struggle of ideologies*. Polityvdav Ukrainy. [in Ukrainian]
- Levchuk, L. (1989). *Psychoanalysis: from the unconscious to "fatigue of consciousness"*. Vysycha shkola. [in Russian]
- Levchuk, L. (1997). *Western European aesthetics of the XX century*. Lybid'. [in Ukrainian]
- Levchuk, L. (2002). *Psychoanalysis: history, theory, artistic practice*. Lybid'. [in Ukrainian]
- Levchuk, L. (2011). *Ukrainian aesthetics: traditions and current state*. MAKLAUT. [in Ukrainian]
- Levchuk, L. (2012). "My father never made a monument of himself". *Uriadovyi kurier*. January 19. <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/larisa-levchuk-monumenta-iz-sebe-batko-nikoli-ne-r/> [in Ukrainian]
- Malahov, V., Simoriz, O., Dmytrenko, S. et al. (2021). *Ethics in research practices of 60–80 ies. Sententiae*, 40 (3), 162–179. [in Ukrainian]
- Menzhulin, V. *Biographical approach within the historiography of philosophy: the main tendencies and landmarks of creation. NaUKMA Research Papers in Philosophy and Religious Studies*. Vol. 115, 18–25. [in Ukrainian]
- Rohozha, M., & Levchuk, L. (2022). *What remains behind the texts: individuals and destinies. Ukrainian Cultural Studies*, 2 (11), 80–86. [in Ukrainian]
- Rohozha, M. (2017). *Philosopher in space and time of culture (chronotope of maître à penser)*. Part I. *Ukrainian Cultural Studies*, 1(1), 47–51. [in Ukrainian]
- Fortova, O. (1977). *Moral problems of artistic creativity*. Mystetstvo. [in Ukrainian]
- Fortova, A. (1981). *On dialectical unity of ethical and aesthetical*. Vishha shkola. [in Russian]
- Shevchuk, D. (2012). *Larysa Levchuk. Ukrainian aesthetics: traditions and current state. Krytyka*. XVI, 4 (174). March 12. <https://krytyka.com/ua/reviews/ukrayinska-estetyka-tradytsiyi-ta-suchasnyy-stand>
- Shynkarenko, O. (2018). 'Cultural Turns' As a Request for Culturology. *Ukrainian Cultural Studies* 1 (2), 55–58.
- Assmann, Ya. (2011). *Cultural Memory and Early Civilizations: Writing, Remembrance and Political Imagination*. Cambridge UP.
- Thoreau, H. D. (1985). *A Week on The Concord and Merrimack Eivers. Walden or, Life in the Woods*. The Maine Woods Cape Cod. The Library of America.

Отримано редакцію журналу / Received: 25.08.25
Прорецензовано / Revised: 01.09.25
Схвалено до друку / Accepted: 24.11.25

Mariya ROHOZHA, DSc (Philos.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-1469-861X
e-mail: rogozha@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Valentyna PANCHENKO, DSc (Philos.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-8460-9555
e-mail: valentina.panchenko@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LARYSA LEVCHUK IN UKRAINIAN AESTHETICS: THE CULTUROSOPHICAL INTERPRETATION

Background. *The article is dedicated to Larysa Levchuk, a well-known researcher of aesthetics, art historian, Doctor of Science (Philosophy), Professor, and Head of the Department of Ethics, Aesthetics and Cultural Studies from 1976 to 2002. All her professional life, from 1962 to 2015, was connected with the Taras Shevchenko National University of Kyiv. The purpose of the research is to analyze the work of Larysa Levchuk in the fields of education, science, and philosophy, with a primary focus on aesthetics. To achieve this purpose, the article (1) characterizes her definition of aesthetics; (2) outlines her main accomplishments in the educational, academic, and organizational activities of Kyiv University; and (3) identifies the main achievements of her scholarly work.*

Methods. *The methodological approach of the study is based on the concept of philosophy as a way of life (P. Hadot), implemented in the context of a biographical turn in the humanities. This involves a culturosophical interpretation of the philosopher's life in the unique context of its place and time.*

Results. *The study considers the life and academic activity of Professor Levchuk through the lens of her concept of aesthetics as a science of the shaping and development of human sensuality. Through aesthetic education, a person can cultivate sensuality, primarily by engaging with the sphere of art. This conviction prompted Professor Levchuk to guide her students onto the path of aesthetics, both literally and figuratively. She was a brilliant speaker: students and colleagues alike gathered to hear her lectures. She was an excellent organizer of academic work, a thoughtful and disciplined researcher, the author of nine sole-authored books, around one hundred and fifty scholarly articles and conference papers, and the co-author of seven textbooks on aesthetics and cultural studies. She helped many young scholars pave their way into academic life, thereby shaping their destinies.*

Conclusions. *The study of the life and creative activity of Professor Levchuk should be continued. Her academic legacy awaits researchers who will actualize it for new generations of Ukrainian scholars in the humanities within the context of national culture and the challenges of Ukrainian identity.*

Keywords: *Larysa Levchuk, aesthetics as a science, aesthetic education, Ukrainian aesthetics of the 20th century, biographical turn, philosophy as a way of life.*

Рогожа Марія є відповідальним редактором видання, тому не брала участі у рецензуванні та прийнятті рішення щодо публікації цієї статті.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в ухваленні рішення про публікацію результатів.

Rohozha Mariya is the executive editor of the journal, therefore did not take part in the peer-review process or in the decision to publish of this article.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.